

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення педагогічної ради
КЗ «ВЛ № 21»
протокол № 1
від 27 серпня 2025 року

Навчальна програма
«Географія» 8 клас НУШ

Навчальна програма «Географія 8 клас» розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти і Модельної навчальної програми «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143).

Вивчення географії у 6-9 класах базується на здобутках школярів / школярок, які вони отримали в процесі опанування змісту інтегрованого предмета «Я досліджую світ» у 3-4 класах початкової школи. Запропонована модельна навчальна програма має логічні зв'язки з модельними програмами адаптаційного циклу для 5-6 класів, зокрема з інтегрованими курсами «Пізнаємо природу» та «Довкілля».

Метою курсу географія є особистісний розвиток учнів / учениць на основі формування цілісного сприйняття світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу та суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах взаємодії людини й природи, способи дослідницької діяльності, які характеризують здатність учнів / учениць розв'язувати практичні задачі.

Відповідно до визначеної мети передбачено реалізувати такі завдання:

- формувати у школярів / школярок дослідницькі уміння, опанувати доступні способи пізнання предметів і явищ природи та суспільного життя (практична робота, спостереження, моделювання, дослідження, проєкт, встановлення зв'язків і залежностей у природі та суспільстві, між станом довкілля та діяльністю людини, вимірювання, систематизація, класифікація, критична оцінка побаченого (почутого), вплив поведінки на здоров'я та безпеку);
- оволодіти умінням використовувати різні джерела географічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації та демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів / учениць на цій основі ключових компетентностей;
- розуміти та пояснювати основні географічні поняття, закономірності розвитку природних і суспільних процесів та явищ, взаємозв'язки між природними компонентами, населенням і господарством різних територій світу й України, усвідомлювати наслідки природокористування та зміни навколишнього середовища;
- розвивати ціннісне ставлення до природи та її пізнання, толерантність у соціальній комунікації, інші соціальні навички у взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;
- виховувати активну громадянську позицію та патріотичне ставлення до пізнання природи свого краю і України;
- створити умови для самовираження та самореалізації учнів / учениць у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості;
- виховувати екологічну культуру, національну свідомість, толерантне ставлення до інших народів, повагу до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу;

- формувати здатність і готовність до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки в навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; вирішення конкретних практичних завдань;
- розвивати пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності учнів / учениць у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного пошуку й здобуття нових знань із географії.

У процесі вивчення курсів географії в 6-9 класах комплексно реалізуються всі ключові компетентності базової школи. Особливу увагу приділено розвитку компетентностей у галузі природничих наук, що передбачає: формування наукового світогляду; здатність застосовувати відповідні наукові знання для пояснення природних процесів і явищ; набуття досвіду дослідження природи та формулювання узагальнень і висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін у природі, зумовлених діяльністю людини, та їх можливих наслідків. У процесі вивчення географії в 6-9 класах відбувається розвиток особистості учня / учениці та формування у них ключових компетентностей і наскрізних умінь відповідно до статті 12 Закону України «Про освіту», а саме:

1. Вільне володіння державною мовою.

2. Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами

(уміння використовувати україномовні джерела (джерела рідною мовою) для здобуття інформації природничого змісту; тлумачити інформацію природничого змісту, описувати в усній чи письмовій формі та аналізувати дослідження мовою природничих наук чітко, лаконічно і зрозуміло; формулювати питання, думку, аргументувати, доводити правильність тверджень і суджень; ефективно комунікувати в групі в процесі обговорення й розв'язання проблем; інтерпретувати інформацію, подану в схемах, таблицях, діаграмах, графіках тощо; поповнювати словниковий запас науковою термінологією українською мовою (рідною мовою)).

3. Математична компетентність (уміння оперувати математичними поняттями й величинами під час характеристики природних об'єктів, процесів та явищ; розв'язувати проблеми природничого змісту за допомогою математичних методів; аналізувати та будувати таблиці, діаграми, графіки тощо).

4. Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій (уміння здійснювати вимірювання, фіксувати результати, класифікувати об'єкти, явища природи; характеризувати об'єкти, пояснювати природні явища з використанням мови природничих наук і наукової термінології; виявляти дослідницькі проблеми, досліджувати природу самостійно чи в групі, встановлювати причиннонаслідкові зв'язки, презентувати результати досліджень; використовувати наукові знання, здобутки техніки й технологій для розв'язання проблем).

5. Інноваційність (уміння генерувати та втілювати нові ідеї в моделях, розробках, проектах; підтримувати конструктивні ідеї інших осіб).

6. Екологічна компетентність (уміння визначати та аналізувати проблеми довкілля; відповідально та ощадно використовувати природні ресурси, прогнозувати екологічні наслідки результатів діяльності людини).

7. Інформаційно-комунікаційна компетентність (уміння знаходити, обробляти, зберігати інформацію природничого змісту, перетворювати її з одного виду на інший з використанням інформаційно-комунікаційних технологій).

8. Навчання впродовж життя (уміння визначати цілі навчальної діяльності, способи й засоби їх досягнення; планувати та організовувати навчально-пізнавальну діяльність під час досліджень чи розв'язання проблем).

9. Громадянські та соціальні компетентності (уміння поширювати важливу для суспільства інформацію природничого змісту; брати участь у розв'язанні локальних проблем довкілля і залучати до цього інших; співпрацювати в групі під час розв'язання проблем, досліджень природи, реалізації проєктів; надавати перевагу здоровому способу життя).

10. Культурна компетентність (уміння застосовувати досягнення природничих наук і технологій, технічних засобів для втілення творчих ідей).

11. Підприємливість та фінансова грамотність (уміння пояснювати значення заощадження природних ресурсів та необхідність їх збереження).

Структура курсів географії в 6-9 класах відповідає принципам наступності й послідовності у висвітленні основ географічних наук і враховує наявні зв'язки та залежності.

Програмою для 8 класу передбачено такі розділи: «Картографічні джерела інформації», «Географічний простір України», «Природа України», «Населення України та світу», «Природа та населення свого краю». Особливого значення в дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Це потребує постійного залучення учнів / учениць до обговорення життєвих ситуацій, аналізу проведених досліджень, запропонованих у групах і парах ідей, що сприятиме комунікації, прийняттю колективних рішень, розвитку критичного мислення.

Освітній процес з географії в 6-9 класах організовується з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх індивідуальних потреб. У рамках академічної свободи вчитель / вчителька на основі цієї модельної програми може змінювати в межах кожного класу послідовність вивчення розділів і тем, а також навчального матеріалу в межах теми; добирати види навчальної діяльності із запропонованого в програмі переліку, а також додавати свої; створювати на основі модельної власну навчальну програму, яка затверджується у визначеному базовими документами порядку. Учитель / вчителька географії, враховуючи свої уподобання, досвід і методичну систему роботи, обирає та вводить до власної навчальної програми із запропонованих у модельній програмі видів діяльності ті з них, які більше імпонують і які дозволяє реалізувати матеріально-технічна база відповідного закладу освіти. Для опанування учнями / ученицями 6-9 класів навчального матеріалу з курсів географії комплексно застосовуються інноваційні засоби, форми, методи та прийоми навчання.

Серед інтерактивних методів і форм перевагу слід надавати дидактичним іграм, а саме: квестам, вікторинам, рольовим сюжетним іграм, навчальним конференціям, диспутам тощо. Для проведення дослідів та моделювання об'єктів, процесів і явищ бажано використовувати елементи STEM-освіти. У процесі навчання необхідно надавати школярам / школяркам можливість презентувати перед однолітками результати власної творчої діяльності або спільної роботи в групі (презентації, есе, мініпроєкти, плакати, фотозвіти, відеореєстри тощо).

Під час обговорення результатів освітньої діяльності учні / учениці вільно висловлюють свої припущення, ідеї та думки, аргументують власну позицію, діляться враженнями від прочитаного / почутого / побаченого.

Запропоновані практичні роботи розраховані на певну частину навчального часу і можуть проводитися поетапно протягом кількох уроків. Результати практичних робіт не потребують обов'язкового оцінювання.

За умови дистанційного навчання (у періоди карантинних обмежень) використовуються відповідні засоби відеозв'язку та освітніх інтернет-платформ і сайтів, з якими педагог та учні / учениці мають досвід роботи. Сучасні можливості більшості з них

дозволяють організувати результативну пошукову й дослідницьку діяльність учнів / учениць, застосувати якісні тематично відповідні відеофрагменти про об'єкти, процеси і явища, що вивчаються, ігрові форми навчання, тестову онлайн перевірку здобутих результатів.

Оцінювання результатів навчання географії учнів / учениць 6-9 класів має бути спрямоване на ключові компетентності й наскрізні вміння та вимоги до обов'язкових результатів навчання в природничій освітній галузі, визначені Державним стандартом і відображені в очікуваних результатах змісту модельної програми, які передбачають, що учень / учениця: пізнає світ природи засобами наукового дослідження; опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту; усвідомлює закономірності природи, роль природничих наук у житті людини; відповідально поводить ся для забезпечення сталого розвитку суспільства; розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами). Основними видами оцінювання результатів навчання учнів / учениць з курсів географії є формувальне, підсумкове, семестрове, річне оцінювання.

8 клас

УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА, НАСЕЛЕННЯ.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
ВСТУП		
називає об'єкти вивчення даного курсу; характеризує методи досліджень фізичної та соціальної географії; розрізняє істотні ознаки понять «фізична географія» та «соціальна географія»; порівнює і класифікує джерела географічної інформації; наводить приклади географічних досліджень території України в минулому й нині; визначає особливості сучасних географічних досліджень; усвідомлює важливість знань з географії в розв'язанні актуальних проблем розвитку України.	Об'єкти вивчення та методи досліджень фізичної та соціальної географії України. Джерела географічної інформації. Географічні відомості про територію України в минулому. Сучасні географічні дослідження.	Дослідження • Складання схеми «Джерела географічної інформації» з наведенням прикладів. • Складання таблиці «Географічні дослідження території України в різні часи». • Дослідження території України Геродота, Гійома де Боплана, Степана Рудницького: підготовка презентаційних матеріалів. Навчальний проєкт (у групах) Сучасні дослідження українських географів та їхня участь у міжнародних проєктах. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Розділ І. КАРТОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ		
Тема 1. Сучасні картографічні твори		
пояснює відмінності між різними видами карт, картогра	Зображення України в картографічних творах.	Дослідження: • Пошук і аналіз інформації

фічними проєкціями; розпізнає і класифікує географічні карти за різними ознаками: просторовим охопленням, масштабом, змістом і призначенням; характеризує методи отримання географічної інформації з електронних загальногеографічних і тематичних карт; аналізує самостійно / в групі можливість використання навчальних карт і атласів, картографічних інтернет-джерел, геопорталів для пошуку необхідної інформації; застосовує з допомогою вчителя / вчительки сучасні геоінформаційні та навігаційні системи на практиці; усвідомлює важливість використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших; критично оцінює картографічні проєкції та види спотворень на географічних картах; розрізняє способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах.	Класифікація географічних карт. Національний атлас України. Електронні карти. Картографічні інтернет-джерела. Геопортали. Геоінформаційні та сучасні навігаційні системи. Картографічні проєкції та види спотворень на географічних картах. Способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах.	про природні та соціальні явища й процеси з широкого кола джерел географічної інформації. • Розпізнавання та класифікація географічних карт за різними ознаками. • Складання таблиці порівняльної характеристики картографічних проєкцій та різних видів спотворень на географічних картах. • Використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших. Практичні роботи • Визначення проєкцій географічних карт за виглядом картографічної сітки. • Визначення способів зображення об'єктів на картах природи та населення. Навчальний проєкт Складання опису місцевості (об'єктів, явищ, процесів) за географічними картами (електронними, загальногеографічними, тематичними). Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
---	--	--

Тема 2. Прийоми роботи з топографічною картою		
називає ознаки та елементи топографічної карти; пояснює особливості визначення географічних і плоских прямокутних координат точок	Топографічні карти як різновид великомасштабних карт, їхні ознаки та використання в практичній діяльності. Масштаби, розграфлення та номенклатура	Дослідження • Опис маршруту руху за топографічною картою за допомогою умовних знаків. • Визначення азимутів: за компасом на місцевості та

за топографічною картою; розрізняє кути орієнтування, азимут географічний (істинний), азимут магнітний, дирекційний кут; визначає об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати за топографічною картою; розробляє самостійно / в групі порядок дій для визначення географічних і плоских прямокутних координат висот точок за топографічною картою; взаємодіє з однокласниками /однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; застосовує отримані знання в орієнтуванні на місцевості за допомогою топографічної карти, плану, схеми; оцінює значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності.	топографічних карт. Системи координат. Визначення географічних і плоских прямокутних координат точок за топографічною картою. Кути орієнтування. Азимут географічний (істинний), азимут магнітний, дирекційний кут, румб. Визначення відстаней, площ, напрямків, абсолютної та відносної висот за топографічною картою.	транспортним на топографічній карті. Практичні роботи • Визначення географічних і плоских прямокутних координат, висот точок за топографічною картою. • Визначення напрямків, відстаней, площ за топографічною картою. Навчальний проєкт Прокладання маршрутів за топографічною картою та їх обґрунтування. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
--	--	---

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Розділ II. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ		
Тема 1. Україна на політичній карті світу		
називає істотні ознаки географічного простору, політичної карти, складники державної території; характеризує географічне положення України; розрізняє фізико-, економіко-,	Поняття про географічний простір. Політична карта, її елементи. Державна територія. Державний кордон. Державний лад. Географічне положення України: фізико-географічне, економіко-географічне,	Дослідження • Складання таблиці країн, з якими Україна має спільні суходільні та морські кордони. • Порівняння морських і суходільних кордонів України за протяжністю та значенням для розвитку зовнішніх економічних зв'яз

політико-географічне положення держави; знаходить і показує на карті суходільні й морські кордони, крайні точки України, країни сусіди України; географічні центри України; географічний центр Європи в Україні; елементи берегової лінії; визначає самостійно / в групі протяжність території України в градусах і кілометрах за допомогою карти; обґрунтовує вплив географічного положення України в Європі та світі на економічні та політичні процеси в державі; оцінює політико-географічне положення держав та географічне положення України; усвідомлює вплив географічного положення країни на її соціально-економічний розвиток.	політико географічне. Державна територія України. Державний лад в Україні. Крайні точки, географічні центри України та Європи. Берегова лінія.	ків з іншими країнами. • Характеристика за фізичною картою фізико-географічного положення України. • Оцінка економіко-географічного та політико-географічного положення України. Практичні роботи • Позначення на контурній карті державного кордону України, сусідніх держав, крайніх точок, географічних центрів України та Європи. • Визначення географічних координат крайніх точок та географічних центрів України та Європи, протяжності території України в градусах і кілометрах. Навчальний проєкт • Держаний кордон України та безпека держави. • Гельсінські угоди – програма дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної Європи. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
--	---	--

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Тема 2. Адміністративно-територіальний устрій України		
називає адміністративно-територіальні одиниці України; пояснює особливості сучасного адміністративно-територіального устрою України; досліджує самостійно / в групі зміни територіальних кордонів України у XX ст.; знаходить, збирає, зберігає, аналізує, узагальнює і представляє дані про зміни кордо	Форми державного устрою країн: унітарний, федеративний. Адміністративно-територіальний устрій України та його реформування. Історичні землі України. Територіальні зміни кордонів України протягом XX ст.	Дослідження • Складання ментальної карти «Адміністративно-територіальний устрій України». • Складання таблиці за різними джерелами інформації «Територіальні зміни кордонів України протягом XX ст.». • Чому політичні кордони України не збігаються з її етнічними територіями.

нів України протягом XX ст. за різними джерелами інформації; прогнозує економічні та соціальні наслідки змін адміністративно-територіального устрою України; показує на карті одиниці адміністративно-територіального устрою України; зміни кордонів України протягом XX ст.; оцінює значення знань про адміністративно-територіальний устрій держави; визначає місце свого населеного пункту в контексті сучасних територіальних змін; усвідомлює значення кордонів для безпеки держави.		Проект Проблеми й шляхи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
--	--	--

Тема 3. Україна на карті часових поясів

називає і пояснює різні види часу, що існують в міжнародній системі його відліку; характеризує особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу; аналізує самостійно / в групі карту годинних поясів Землі; показує на карті лінію зміни дат; розв'язує задачі на визначення місцевого та поясного часу в Україні та країнах світу; визначає вплив літнього часу на господарську діяльність та здоров'я людини; усвідомлює значення знань про систему відліку часу; критично оцінює вплив зміни годинних поясів на здоров'я людини.	Зміна часу на Землі. Місцевий час. Міжнародна система відліку часу. Часові пояси. Поясний час. Всесвітній час (UT). Літній час. Особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу. Міжнародна лінія зміни дат. Час в Україні.	Спостереження Спостереження за тривалістю світлового дня протягом року в своїй місцевості; зміною поясного часу під час мандрівок за кордон. Дослідження • Положення України та інших країн світу на карті часових поясів. • Визначення поясного часу для столиць різних країн світу за картою часових поясів. • Роль поясного та літнього часу в господарській діяльності та житті людей. Практична робота • Розв'язування задач на визначення місцевого та поясного часу. Дослідження Планування маршруту мандрівки країнами світу з ви
--	---	---

		значенням різниці в часі в них порівняно з київським. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Розділ III. ПРИРОДА УКРАЇНИ		
Тема 1. Рельєф, тектонічні структури та мінеральні ресурси		
називає форми земної поверхні; має уявлення про геологічну історію Землі, геологічне літочислення, геологічні ери та періоди; досліджує самостійно / в групі тектонічні структури та геологічну будову території України за допомогою тематичних карт; використовує здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; взаємодіє з однокласниками однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; усвідомлює небезпеку негативних процесів, пов'язаних з рельєфом, тектонічною і геологічною будовою (зсуви, землетруси, карст, обвали) для життя та здоров'я людини; знаходить на фізичній карті України – низовини (Придніпровська, Причорноморська, Закарпатська, Поліська), височини (Придніпровська, Подільська, Донецька, Приазовська, Хотинська; гори (Українські Карпати (г. Говерла), Кримські (г. Роман-Кош); найбільші тектонічні структури, басейни	Форми земної поверхні. Загальний план будови поверхні України: рівнини (низовини, височини), гори. Фізична карта України. Геологічна історія Землі. Геологічне літочислення. Геологічні ери та періоди. Тектонічні структури, їх види та будова. Тектонічна карта та тектонічні структури України. Зв'язок рельєфу з тектонічними структурами. Геологічна карта та геологічна будова України. Неотектонічні рухи. Розвиток форм рельєфу під впливом геологічних процесів. Типи рельєфу за походженням. Зміна рельєфу людиною. Мінеральні ресурси України, їхня класифікація за використанням та закономірності поширення. Паливні, рудні та нерудні корисні копалини. Проблеми їх раціонального	Спостереження Спостереження за характером рельєфу своєї місцевості, його змінами під впливом природних та антропогенних процесів. Дослідження • Основні етапи формування земної кори на території України (за тектонічною картою та геохронологічною таблицею). • Моделювання будови земної кори та опис особливостей формування тектонічних структур і розвитку основних форм рельєфу суходолу. • Визначення способів зображення тектонічних структур за тектонічною картою України; нанесення основних тектонічних структур на контурну карту. • Господарська оцінка за безпеченості України мінеральними ресурсами. • Основні басейни (родовища) корисних копалин в Україні. • Обґрунтування (в групі) механізмів утворення не

(родовища) корисних копалин: кам'яного та бурого вугілля, нафтогазоносні райони, залізорудної, марганцевої, титанових руд, кам'яної солі, графіту; аналізує поширення різних за віком гірських порід за геологічною картою; виявляє вплив неотектонічних рухів на формування рельєфу; класифікує корисні копалини за їх використання та закономірностями поширення; встановлює самостійно / в групі взаємозв'язки між рельєфом, тектонічними структурами, корисними копалинами, геологічною будовою території України; обґрунтовує необхідність раціонального використання мінеральних ресурсів; усвідомлює необхідність утилізації та переробки відходів для збереження мінеральних ресурсів; оцінює вплив людини на рельєф, наслідки видобування корисних копалин та необхідність охорони надр.	використання.	безпечних стихійних явищ, пов'язаних із рельєфом та тектонічною будовою (зсувів, землетрусів, карсту, обвалів) та їхнього впливу на життя людей. • Складання правил поведінки під час землетрусу. Навчальна екскурсія з метою ознайомлення з різними за походженням місцевими формами рельєфу та їхнім розвитком. Практична робота Установлення зв'язків між тектонічними структурами, рельєфом та мінеральними ресурсами України на основі аналізу тектонічної та фізичної карти. Навчальні проєкти • Значення мінеральних ресурсів для різних видів економічної діяльності людини. • Переваги й недоліки різних способів видобутку корисних копалин. • Необхідність утилізації та переробки відходів при використанні мінеральної сировини. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси		
називає і пояснює основні кліматотвірні чинники, кліматичні показники, типи клімату; характеризує особливості розподілу сонячної енергії, на	Загальні риси клімату України та кліматотвірні чинники, що його визначають. Сонячна радіація, її види та розподіл. Повітряні маси, що	Спостереження Спостереження за характером погоди протягом року та за змінами клімату у своїй місцевості. Дослідження

прямки руху атмосферних фронтів, циклонів та антициклонів, річний розподіл кліматичних показників у межах України; визначає за кліматичною картою особливості розподілу температури, повітря та опадів; порівнює самостійно / в групі особливості зволоження в різних частинах України, кліматичні умови своєї місцевості з іншими регіонами та їх вплив на сільське господарство за допомогою кліматичних карт; розрізняє небезпечні погодні явища та їх наслідки; аналізує погодні особливості різних регіонів України з використанням інтернет-ресурсів; усвідомлює значення прогнозу погоди для життєдіяльності людей; розуміє наслідки впливу погодних умов на самопочуття та здоров'я людини; виявляє пізнавальний інтерес щодо можливості використання кліматичних ресурсів у побуті та різних сферах господарської діяльності в Україні; критично оцінює наслідки забруднення атмосферного повітря для природи Землі.	впливають на формування клімату України. Атмосферна циркуляція. Атмосферні fronti, циклони та антициклони. Кліматичні показники, їхній розподіл, річний та сезонний хід в Україні. Кліматична карта. Регіональні відмінності клімату в Україні. Вплив погодно-кліматичних умов на здоров'я та господарську діяльність людини. Несприятливі погодні явища. Кліматичні ресурси України. Метеорологічна служба. Синоптична карта. Прогноз погоди. Охорона атмосферного повітря.	• Виявлення за схемами (моделями) та розрахунками залежності розподілу сонячної радіації від географічної широти місцевості. • Визначення висоти Сонця над горизонтом у різних частинах України в дні рівнодення, літнього та зимового сонцестояння. • Визначення положення України щодо кліматичних поясів та типів клімату. • Опис різних типів клімату в межах України за кліматичною картою та кліматичними діаграмами. • Вирішення навчальних завдань щодо з'ясування впливу на клімат ступеня наближення території до Океану та зростання континентальності клімату вглиб материка. • Аналіз тематичних карт з метою з'ясування залежності кліматичних показників від характеру рельєфу та особливостей переміщення повітряних мас. • Складання кліматичної діаграми для свого населеного пункту за наявними даними. • Складання порівняльної характеристики циклональної та антициклональної погоди, пояснення причин відмінностей. • Прогнозування погоди за синоптичною картою. Навчальна екскурсія на місцеву метеорологічну станцію або до Гідрометцентру з метою ознайомлення з їхньою роботою та професією метеоролога. Практичні роботи • Аналіз рози вітрів за мі
--	---	---

		сяць. • Визначення вологості по вітря та коефіцієнта зволоження за заданими показниками. • Визначення причин відмінностей кліматичних показників різних регіонів України за аналізом кліматичної карти та кліматичних діаграм. Навчальні проєкти: • Використання кліматичних ресурсів у побуті та різних сферах економічної діяльності в Україні. • Вплив погодних умов на самопочуття та здоров'я людини, погодно-кліматичних явищ на безпеку людини. • Прогнозування погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом з інтернет-джерел та ЗМІ. • Глобальні зміни клімату під впливом природних і антропогенних чинників. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Тема 3. Води суходолу та водні ресурси		
називає складники вод суходолу в межах України; пояснює особливості живлення і водного режиму річок та озер; знаходить на фізичній карті України найбільші річкові системи, озера, лимани, водосховища, канали; визначає падіння річки та похил річища; характеризує водні об'єкти	Води суходолу України, їхній склад. Річки, їхня геологічна робота. Будова річкової долини. Кількісні показники річки: падіння, похил річища, витрати води, річний стік, твердий стік. Живлення та режим річок України.	Спостереження Спостереження за характером течії та режимом місцевої річки, напрямками використання людиною місцевих вод. Дослідження • Визначення за фізичною картою найбільших річок України та меж їхніх басейнів. • Виявлення залежності між характером течії найбіль

України, шляхи раціонального використання водних ресурсів; порівнює самостійно / в групі гідрографічні особливості водних об'єктів; аналізує можливості використання водних ресурсів; усвідомлює необхідність раціонального використання води в побуті, заощадження витрат води в сім'ї; висловлює судження про вплив стану якості водних ресурсів на здоров'я людини під час обговорення в групі; складає самостійно / в групі перелік заходів щодо охорони водних ресурсів України; оцінює наявні водні ресурси своєї місцевості та їхній екологічний стан.	Основні річкові системи України. Використання і екологічні проблеми річок. Лимани. Озера, їхні типи за походженням улоговин. Болота, їхні типи й поширення. Значення і охорона боліт. Підземні води. Основні артезіанські басейни. Водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання та охорони. Штучні водойми: канали, водосховища, ставки.	ших річок і рельєфом; живленням та режимом річки й кліматом за тематичними картами. • Складання характеристики однієї з річок України з використанням тематичних карт. • Розподіл озер за походженням озерних улоговин, водним режимом, солоністю, розмірами. Навчальна екскурсія до місцевої водойми з метою дослідження її екологічного стану. Практичні роботи • Позначення на контурній карті найбільших річок, озер, водосховищ, каналів України. • Обчислення кількісних показників найбільших річок України: падіння та похил річища. Навчальні проекти • Позитивні та негативні наслідки будівництва водосховищ. • Чому неоднаково забезпечені різні території України водними ресурсами? Шляхи подолання регіонального водного дефіциту. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Тема 4. Ґрунти, рослинність та тваринний світ		
називає основні чинники ґрунтоутворення та типи ґрунтів; пояснює умови ґрунтоутворення, особливості поширення ґрунтів; аналізує ґрунтові ресурси України	Чинники ґрунтоутворення. Ґрунтові горизонти. Закономірності поширення ґрунтів. Основні зональні типи ґрунтів України. Азональні типи ґрунтів. Карта ґрунтів.	Спостереження за характером рослинності своєї місцевості, її змінами під впливом людської діяльності. Дослідження

раїни на основі опрацювання інформації з різних джерел; презентує самостійно здобуту інформацію про особливості різних типів ґрунтів України у формі таблиці; виявляє самостійно / в групі закономірності поширення ґрунтів на рівнинній частині України та в горах на основі аналізу карти ґрунтів України; визначає вплив родючості ґрунтів на сільськогосподарську діяльність; усвідомлює необхідність раціонального використання і охорони ґрунтів; складає та обґрунтовує перелік заходів з підвищення родючості та охорони ґрунтів своєї місцевості; називає видовий склад рослинності та тваринного світу; наводить приклади рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, ендемічних і зникаючих видів рослин, акліматизації та реакліматизації тварин. характеризує основні типи рослинного покриву, фауністичний склад лісів, луків, степів, боліт, водойм; виявляє пізнавальний інтерес до рослин і тварин, що занесені до Червоної книги України; аналізує самостійно / в групі карти рослинності та тваринного світу України для вияв	Ґрунтові ресурси та земельний фонд України. Заходи з раціонального використання і охорони ґрунтів. Різноманітність рослинності України. Закономірності поширення рослинного покриву. Червона та Зелена книги України. Рослинні ресурси, їх охорона й відтворення. Різноманітність тваринного світу. Закономірності поширення тваринного світу в Україні. Вплив людини на тваринний світ. Тваринні ресурси України, заходи з їх відтворення й охорони.	• Роль різних чинників ґрунтоутворення у формуванні різних за якістю типів ґрунтів. • Складання таблиці за різними джерелами інформації «Основні зональні типи ґрунтів України». • Оцінка ґрунтових ресурсів України на основі опрацювання інформації з різних джерел. • Встановлення за картою ґрунтів закономірностей їхнього поширення на території України. • Зіставлення карти природних зон з картою ґрунтів з метою з'ясування взаємозв'язків між рослинністю та ґрунтами. • Складання прогнозу зміни рослинності та тваринного світу при змінах інших компонентів природного комплексу. • Визначення залежності напрямку сільськогосподарської діяльності від типу ґрунтів. • Наслідки впливу господарської діяльності людини на ґрунти, рослинність і тваринний світ своєї місцевості. Практична робота Порівняльний аналіз різних типів та підтипів ґрунтів України. Навчальні проекти • Негативні зміни ґрунтів у результаті господарської діяльності людини. • Як отримати найбільший прибуток з використання власної земельної ділянки. • Використання деяких властивостей рослин для зміцнення та профілактики здоров'я людини. Оцінювання результатів ін
---	--	--

лення закономірностей поширення основних типів рослинності й видів тварин; спостерігає за змінами рослинності й тваринного світу своєї місцевості; критично оцінює стан рослинних і тваринних ресурсів, їхню роль у господарській діяльності людини; обґрунтовує необхідність збереження та відновлення рослинності й тваринного світу в Україні; усвідомлює наслідки впливу людської діяльності на рослинність і тваринний світ України та своєї місцевості.		дивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
--	--	--

Тема 5. Природні комплекси та природокористування		
називає чинники формування природних ландшафтів, природні країни, природні зони; пояснює на конкретних прикладах особливості взаємодії компонентів природи в ландшафті; знаходить на фізичній карті України: природні зони, гірські країни, Чорне море, Азовське море; острови Зміїний, Джарилгач, півострови Кримський, Керченський, косу Арабатська Стрілка, Керченську протоку; характеризує рівнинні лісові, лісостепові, степові та гірські ландшафти, природні комплекси морів;	Природний комплекс (ландшафт) як просторово-цілісна система. Районування природних комплексів України. Антропогенні ландшафти. Природні зони України. Гірські природні країни. Природні комплекси Чорного та Азовського морів. Природокористування, його види. Використання природного ресурсного потенціалу України. Екологічні проблеми. Основні види забруднень довкілля в Україні. Типи екологічної ситуації та їхній вплив на життєдіяльність людей. Моніторинг навколишнього середовища. Концепція сталого розвитку. Природокористування в Україні в умовах сталого	Спостереження Спостереження за станом довкілля та заходами щодо збереження сприятливого стану одного з об'єктів природно-заповідного фонду у своїй місцевості. Дослідження • Визначення за тематичними картками особливостей розміщення природних зон України. • Виявлення взаємозалежності між компонентами природи в межах природних зон на основі аналізу фізичної та тематичних карт окремих компонентів природи, схем зв'язків компонентів у природних комплексах. • Складання характеристики природної зони місця проживання за типовим планом. • Виявлення природних ком

аналізує карту ландшафтів, співвідношення природних та антропогенних ландшафтів у своїй місцевості; прогнозує наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; висловлює судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів; розрізняє складники природно-ресурсного потенціалу України, види забруднень до вкільля; розробляє самостійно / в групі відповідні проєкти щодо моніторингу навколишнього середовища з використанням цифрових технологій і пристроїв; ідентифікує об'єкти природно заповідного фонду України; знаходить на географічних картах України біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки; характеризує сучасну екологічну ситуацію в Україні; готує повідомлення про найвідоміші об'єкти природно заповідного фонду України; презентує самостійно здобуту інформацію про природоохоронні території України з використанням цифрових технологій; аналізує самостійно / в групі природно-ресурсний потенціал	розвитку. Природно-заповідний фонд України. Національна екологічна мережа.	плексів у світі, що мають схожість з аналогами в Україні. • Визначення на основі аналізу тематичних карт особливостей господарської діяльності людини в межах різних природних зон України та з'ясування екологічних проблем зон, що пов'язані з основними видами діяльності людини. • Необхідність дбайливого ставлення до довкілля як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини. • Характеристика сучасної екологічної ситуації в різних регіонах України та у своїй місцевості. Практичні роботи • Складання порівняльної характеристики природних комплексів України (на вибір). • Позначення на контурній карті об'єктів природно заповідного фонду України. Навчальні проєкти • Екологічні проблеми природних зон або гірських природних країн в межах України, що пов'язані з основними видами господарської діяльності людини (в групах). • Сучасна мережа природоохоронних територій України та можливі перспективи її подальшого розширення. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
--	---	--

у різних регіонах України, аспекти раціонального природо користування, вплив екологічної ситуації на здоров'я населення; визначає об'єкти природно заповідного фонду своєї місцевості; дотримується правил безпеки та норм поведінки в природі; усвідомлює необхідність дбайливого ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини; критично оцінює переваги створення національної екологічної мережі, наслідки використання і охорони природних умов та природних ресурсів України; усвідомлює необхідність ініціативи створення розгалуженої системи природно-заповідних територій у межах своєї області; оцінює природно-ресурсний потенціал своєї місцевості для організації туристичної діяльності; обстоює важливість впливу екологічної ситуації на здоров'я населення.		
---	--	--

Розділ IV. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

Тема 1. Демографічні процеси

називає кількість населення світу та України; найбільші країни за кількістю населення; пояснює демографічну ситуацію, що склалася в різних регіонах України; визначає самостійно / в групі показники народжуваності, смертності, природного й механічного руху, частки жінок і чоловіків, окремих вікових груп у структурі населення країни (регіону); висловлює судження щодо значення демографічних процесів для забезпечення суспільного прогресу і покращення якості життя; показує на карті і називає регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю населення, природним приростом, країни з найчисленнішою українською діаспорою; відбирає та інтегрує самостійно / з допомогою вчителя / вчительки інформацію про населення світу й окремих країн, України та її областей, фіксує та узагальнює її; характеризує демографічні показники населення України з використанням картографічних і статистичних матеріалів з різних джерел; аналізує самостійно / в групі статеві-вікові піраміди	Населення та демографічні процеси. Кількість населення у світі та Україні, її динаміка. Чинники, що впливають на кількість населення. Природний рух (відтворення) населення. Типи відтворення населення. Демографічна політика. Механічний рух (міграції) населення. Класифікація міграцій. Основні напрямки міграційних потоків у світі та Україні. Міграційна політика. Українська діаспора. Статеві-віковий склад населення світу й України. Статеві-вікові піраміди.	Дослідження • Аналіз статистичних даних та графіків зміни чисельності населення Землі та України в часі, з'ясування чинників цих змін. • Складання порівняльної характеристики типів відтворення населення. • Визначення та порівняння за статистичними даними природного приросту населення різних країн світу. • Визначення на основі аналізу схем різних видів міграцій і причин, що їх зумовлюють. • Порівнювання середньої тривалості життя чоловіків і жінок в Україні та країнах світу за статистичними даними. Практичні роботи • Обчислення показників народжуваності, смертності, природного та механічного приросту населення країни за статистичними даними. • Аналіз статево-вікових пірамід окремих країн світу та України. Навчальні проєкти • Основні напрямки міграційних потоків на різних етапах історичного розвитку України. • Чинники, що впливають на тривалість життя людини. • Вплив здорового способу життя на репродуктивне здоров'я населення. • Засудження різних видів дискримінації та гендерної нерівності в суспільстві. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
--	---	--

України та країн світу; усвідомлює необхідність дотримання здорового способу життя та його вплив на репродуктивне здоров'я; критично оцінює явища дискримінації та гендерної нерівності в суспільстві; розуміє важливість знань про демографічні процеси для соціально-економічного розвитку України та країн світу.		
---	--	--

Тема 2. Етнічний та релігійний склад населення		
називає найпоширеніші мовні сім'ї, світові релігії; розуміє і пояснює поняття «раса», «нація», «етнос», «народ», «мовна сім'я» «світова релігія»; характеризує національний склад населення України за сукупністю картографічних і статистичних матеріалів з різних джерел; порівнює етнічний склад населення регіонів України; показує на карті і називає одностатистичні й багастатистичні країни, райони розселення національних меншин в Україні, регіони домінування світових релігій; аналізує самостійно / в групі інформацію про етнічний склад населення України й окремих країн, релігійний склад населення світу, окремих країн, України з використанням різних джерел інформації; усвідомлює необхідність знань	Етнічні групи людей. Одностатистичні, двостатистичні та багастатистичні країни. Мови народів світу. Найпоширеніші мовні сім'ї. Національний склад населення України: особливості та регіональні відмінності. Українці – титульна нація країни. Етнографічні групи українців. Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення. Релігія як явище культури. Світові та національні релігії. Держава і релігія. Найпоширеніші релігійні конфесії в Україні.	Спостереження • Спостереження за наявними культовими спорудами та їхнім станом у своїй місцевості. • Спостереження (під час приватних поїздок або екскурсій) за мовними, культурними, побутовими особливостями населення різних регіонів України. Дослідження • Визначення за схемою основних мовних сімей та мовних груп народів світу. • Аналіз національного складу населення України (за наявними статистичними даними) та окремих країн з різних регіонів світу. • Визначення сучасного релігійного складу населення України за наявними статистичними даними. • Поширення світових та національних релігій у світі. • Найпоширеніші релігійні конфесії в Україні. Навчальні проєкти • Особливості побуту та культури етнографічних

іноземної мови, культури інших народів для спілкування, розширення зв'язків, створення спільних проєктів; характеризує найпоширеніші релігійні конфесії в Україні; обстоює важливість толерантного ставлення до представників інших рас, національностей, релігійних громад.		груп українців. • Значення культурно-рекреаційного потенціалу сакральних споруд та міст для організації прочанського туризму. • Небезпека впливу тоталітарних сект на здоров'я суспільства та окремої особистості. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Тема 3. Розселення та зайнятість населення		
називає і пояснює територіальні відмінності густоти населення у світі й Україні; оперує поняттями «урбанізація», «субурбанізація», «агломерація», «мегалополіс», «мегаполіс», «трудові ресурси», «економічно активне населення», «зайнятість населення»; показує на карті і називає регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою густотою населення та рівнем урбанізації, найбільші агломерації, світові міста, найбільші міста в Україні, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю трудових ресурсів; характеризує особливості розселення населення у світі й окремих країнах, Україні та окремих її областях з використанням різних джерел інформації; усвідомлює взаємозв'язок між густотою населення та геоеко	Розселення людей по планеті. Густота населення. Територіальні відмінності густоти населення у світі й Україні. Міські та сільські населені пункти. Критерії їхнього розмежування в Україні та країнах світу. Класифікація міст за кількістю населення та функціями. Урбанізація як всесвітній процес. Міські агломерації. Мегаполіси. Світові міста. Відмінності в рівнях і темпах урбанізації в різних країнах світу. Субурбанізація. Рурбанізація. Джентрифікація. Хибна урбанізація. Урбанізаційні процеси в Україні. Трудові ресурси та економічно активне населення. Кількість і якість трудових ресурсів. Зайнятість населення у світі та Україні. Сфери економічної діяльності та зайнятість населення. Проблеми зайнятості.	Спостереження Спостереження за особливостями міського та сільського способів життя. Дослідження • З'ясування чинників (природних, історичних, соціально-економічних), що впливають на розміщення населення. • Пояснення впливу природних, демографічних та соціально-економічних чинників на територіальні відмінності густоти населення. • Порівняння показників співвідношення міського та сільського населення в різних регіонах України та країнах світу за статистичними даними. • Класифікація міст за різними ознаками. • Робота зі статистичними даними щодо визначення та порівняння (самостійно / в групі) рівня та темпів урбанізації в Україні, світі. Практична робота Нанесення на контурну карту великих міст, міських агломерацій в Україні; прикладів

логічною ситуацією; розрізняє міські й сільські населені пункти, типи міст за людністю і функціями, місто, агломерація, мегаполіс і мегалополіс, темп і рівень урбанізації; визначає і порівнює самостійно но / в групі рівень і темпи ур банізації в Україні і світі; оцінює та пояснює самостійно / з допомогою вчителя вплив природних, демографічних і соціально-економічних чин ників на територіальні відмінності густоти населення; характеризує кількість і якість трудових ресурсів окремих країн та України; порівнює структуру зайнятос ті населення в окремих країнах й Україні; визначає самостійно / в групі причини та показники безро біття на основі аналізу різних джерел інформації; усвідомлює важливість знань про трудові ресурси й зайня тість населення для соціально економічного розвитку країни.		«світових міст» у різних регі онах світу. Навчальні проєкти • Сучасні проблеми сільсь ких населених пунктів. • Соціальні проблеми малих міст України. • Проблеми великих міст. • Урбанізація – благо чи шкода для людства? • Екологічні та соціальні проблеми густозаселених територій. • Проблеми зайнятості насе лення в Україні та сучас ному світі. Оцінювання результатів ін дивідуальної / групової робо ти учнів / учениць із залучен ням однокласників / одно класниць та елементами самооцінювання.
--	--	---

Розділ V. ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО КРАЮ

визначає особливості геогра фічного положення свого краю, його адміністративно територіальний устрій; пояснює взаємозв'язки між природними компонентами, вплив природних умов і при родних ресурсів на	Географічне положення рідно го краю, його адміністративно територіальний устрій. Особливості природних умов і ресурсів.	Дослідження • Складання характеристики географічного положення рідного краю. • Складання схеми «Адміні стративно-територіальний устрій свого регіону». • Складання характеристики
---	--	--

розселення населення в області та своїй місцевості; характеризує рельєф і геологічну будову, клімат, поверхневі й підземні води, ґрунтово рослинний покрив, тваринний світ, ландшафти, населення адміністративної області своєї місцевості; аналізує самостійно / в групі стан використання природних ресурсів, екологічні наслідки природокористування; висловлює судження щодо заходів з метою раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення свого краю; обговорює потреби та можливості створення нових робочих місць у регіоні.	Природокористування. Об'єкти природно заповідного фонду. Кількість та структура населення. Етнічний та релігійний склад. Розселення. Особливості зайнятості населення.	рельєфу, геологічної будови, клімату, вод, ґрунтово рослинного покриву, тваринного світу, ландшафтів за атласом своєї області. • Складання картодіаграми «Кількість та структура населення своєї області» за даними обласного управління статистики. Навчальна екскурсія До унікальних об'єктів природи своєї місцевості. Навчальні проекти • Розроблення заходів щодо раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення свого краю. • Обговорення потреби та можливості створення нових підприємств (промислових, сільськогосподарських, сфери послуг) у своєму регіоні. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
---	---	--

РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти

I. ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ У цих рекомендаціях окреслено підходи до оцінювання результатів навчання учнів 5-9 класів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 (далі — Державний стандарт). Об'єктами оцінювання є результати навчання учнів. Результати навчання — це знання, уміння, навички, ставлення, цінності, набуті в процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти й оцінити та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми на кожному рівні (циклі) загальної середньої освіти. Основні функції оцінювання: формувальна (забезпечує відстеження динаміки навчального поступу); констатувальна (забезпечує встановлення рівня досягнення результатів навчання); діагностувальна (надає інформацію про стан досягнення результатів навчання,

наявність навчальних втрат, причини виникнення утруднень); коригувальна (надає змогу вчителю відповідним чином адаптувати освітній процес); орієнтувальна (надає змогу відстежити динаміку формування результатів навчання та спрогнозувати їх розвиток); мотиваційно-стимулювальна (активізує внутрішні й зовнішні мотиви до навчання); розвивальна (мотивує до рефлексії та самовдосконалення); прогностична (ставить цілі навчання на майбутнє); виховна (сприяє вихованню в учнів свідомої дисципліни, наполегливості в роботі, працьовитості, почуття відповідальності, обов'язку). Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація. Формувальне оцінювання спрямоване на відстеження динаміки навчального поступу учнів, визначення їхніх навчальних (освітніх) потреб і скерування освітнього процесу на підвищення ефективності навчання з урахуванням встановлених результатів навчання. Підсумкове оцінювання показує результат навчання та розвитку. Державна підсумкова атестація передбачає оцінювання відповідності результатів навчання учнів, які завершили здобуття базової середньої освіти, вимогам Державного стандарту. Особливості проведення, вимоги до змісту та критерії оцінювання державної підсумкової атестації Міністерство освіти і науки України визначає в установленому законодавством порядку. Оцінювання результатів навчання учнів здійснюється згідно з вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом на основі компетентнісного підходу. Оцінювання дає інформацію про досягнення результатів навчання на певному етапі освітнього процесу. Результати оцінювання виражаються в балах (від 1 до 12) та/або в оціночних судженнях. Оцінювання здійснюється за визначеними критеріями, які дозволяють встановити відповідність між вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначеними Державним стандартом, і фактичними результатами навчання, яких досягають учні. Загальні критерії оцінювання (додаток 1) визначають загальні підходи до встановлення результатів навчання учнів і слугують основою критеріїв оцінювання за освітніми галузями (додаток 2). Критерії оцінювання реалізуються за чотирма рівнями (початковий, середній, достатній, високий). Кожний наступний рівень охоплює вимоги до попереднього, а також додає нові. Критерії оцінювання дають змогу здійснювати оцінювання результатів навчання у 12-бальній шкалі оцінювання. Опис кожного бала шкали оцінювання подано в додатках з урахуванням структури компетентності (знання, уміння, цінності, ставлення) і наскрізних у всіх ключових компетентностях умінь (читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критично й системно мислити, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, творчість, ініціативність, здатність співпрацювати з іншими людьми). За вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів. У разі запровадження закладом освіти власної шкали оцінювання результатів навчання учнів ним мають бути визначені правила переведення до 12-бальної шкали оцінювання.

II. ПРАВИЛА І ПРОЦЕДУРИ

Оцінювання може здійснюватися як у процесі навчання (поточне), так і на різних його етапах (підсумкове). Під час організації оцінювання результатів навчання здобувачів освіти рекомендуємо: визначати форми поточного і підсумкового оцінювання під час планування освітнього процесу на семестр; формулювати об'єктивні та зрозумілі для

учнів навчальні цілі; основою для формулювання таких навчальних цілей є обов'язкові і очікувані результати навчання, визначені Державним стандартом / відповідними модельними Навчальними програмами; ознайомлювати учнів із критеріями та засобами оцінювання, за якими буде встановлюватися рівень досягнення ними результатів навчання на кінець навчального семестру та року, та ознайомлення із засобами оцінювання, якими буде встановлено результати навчання; надавати учням зворотний зв'язок щодо їхніх результатів навчання за певний період, який має бути зрозумілим і чітким, доброзичливим і своєчасним; важливо не протиставляти учнів / учениць одне одному; доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень; труднощі в навчанні варто обговорювати з учнями / ученицями індивідуально; зворотний зв'язок можна надавати в письмовій, усній або електронній формі, залежно від дидактичної мети й виду навчальної діяльності, інших умов; створювати умови для формування вміння учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія); під час навчальної діяльності доцільно спрямовувати учнів на спостереження своїх дій і дій однокласників, осмислення своїх суджень і дій з огляду на їх відповідність навчальним цілям; важливим є створення умов для активної участі учнів у процесі оцінювання із застосуванням критеріїв, зокрема шляхом самооцінювання та взаємооцінювання, та спільне визначення подальших кроків для покращення результатів навчання; коригувати освітній процес з урахуванням результатів оцінювання та навчальних потреб учнів. Оцінювання результатів навчання здійснюється за допомогою різних методів, вибір яких зумовлюється особливостями змісту навчального предмета / інтегрованого курсу, його обсягом, рівнем узагальнення, віковими особливостями учнів із застосуванням різних способів і засобів: усного опитування (індивідуальне, групове тощо); спостереження; аналіз портфоліо; письмових завдань (окремі навчальні завдання, зокрема тестові з використанням ІТ, перекази, диктанти тощо, а також діагностувальні, підсумкові роботи); практичних завдань (завдання на лабораторному обладнанні, реальних об'єктах; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; навчальний проект; робота з картами, діаграмами; заповнення таблиць, побудова схем, моделей, зокрема з використанням електронних засобів навчання тощо); завдань із використанням ІТ (онлайн-тести, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, комп'ютерні продукти тощо); самооцінювання, взаємооцінювання; 4 комплексного, що поєднує різні способи й засоби оцінювання. Оцінювання здійснюється із застосуванням завдань різних когнітивних рівнів: на відтворення знань, на розуміння, на застосування в стандартних і змінених навчальних ситуаціях, уміння висловлювати власні судження, ставлення тощо. Частотність та процедури проведення оцінювання, а також види діяльності, результати яких підлягають оцінюванню, визначають педагогічні працівники з урахуванням дидактичної мети, особливостей змісту навчального предмета / Інтегрованого курсу та з урахуванням етапу опанування програмовим матеріалом та етапу досягнення очікуваного результату навчання. До оцінювання наскрізних умінь може долучатися шкільний психолог. Оцінювання результатів навчання учнів потребує гнучкості. Підходи до оцінювання в різних класах закладу загальної середньої освіти можуть мати відмінності, спрямовані на реалізацію освітньої програми закладу освіти та автономії вчителя. Під час навчання в дистанційному та змішаному режимах оцінювання результатів навчання учнів може здійснюватися очно або дистанційно з використанням можливостей інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій, зокрема відеоконференц-зв'язку. Під час оцінювання результатів навчання важливо враховувати дотримання здобувачами освіти

принципів академічної доброчесності (самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; покликання на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей). У разі порушення учнями принципів академічної доброчесності, зокрема, списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання під час певного виду навчальної діяльності), учитель / учителька може ухвалити рішення не оцінювати результат такої навчальної діяльності і запропонувати учню / учениці повторне проходження оцінювання. Оцінка є конфіденційною інформацією, доступною лише для учнівства та його батьків (або осіб, що їх замінюють). Інформування батьків про результати навчання може відбуватися під час індивідуальних зустрічей, шляхом записів оцінювальних суджень у носіях зворотного зв'язку з батьками (паперових / електронних щоденниках учнів тощо), фіксації результатів навчання у свідоцтві досягнень.

ІІІ. ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Формувальне оцінювання - інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання. 5 Формувальне оцінювання результатів навчання учнів / учениць виконує діагностувальну, коригувальну, орієнтувальну, мотиваційно-стимулювальну, розвивальну, прогностичну та виховну функції. Формувальне оцінювання (оцінювання в процесі навчання) є важливим складником освітнього процесу, оскільки воно відображає ж процес навчання учнівства, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату, так і результат його навчальної діяльності на певному етапі навчання та дозволяє вчителю / вчительці зрозуміти, як краще підготувати учнів / учениць до підсумкового оцінювання та відслідковувати їхній прогрес протягом навчального року. Формувальне оцінювання передбачає використання різноманітних методів збору інформації і повинне відповідати цілям і завданням, які встановлені для конкретного навчального предмета / інтегрованого курсу. Його здійснюють у формі самооцінювання, взаємооцінювання, оцінювання вчителем / учителькою із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостережень учителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учня і учениці тощо). Окремі завдання для формувального оцінювання можуть бути диференційовані з урахуванням таксономії освітніх цілей за когнітивними рівнями діяльності (завдання початкового рівня передбачають уміння розпізнавати, пригадувати, відтворювати окремі елементи змісту навчання; завдання середнього рівня — розуміння та застосування елементів змісту навчання; достатнього — уміння аналізувати навчальну інформацію (класифікувати, порівнювати, узагальнювати, інтегрувати, уточнювати, упорядковувати); високого — уміння оцінювати (навчальну інформацію та власну навчальну діяльність), рефлексувати, перекодовувати інформацію (з текстової у схематичну, графічну та навпаки), створювати, продукувати). Кожний наступний рівень (від початкового до високого) охоплює показники результатів навчання попереднього рівня та містить нові показники результатів навчання. Завдання для оцінювання добираються так, щоб можна було отримати об'єктивну інформацію про рівень досягнення учнями обов'язкових результатів навчання певної групи, яка охоплює споріднені загальні результати відповідної освітньої галузі. За потреби, для отримання інформації щодо рівня досягнення очікуваних результатів навчання учнями, визначених в окремому елементі навчальної

програми (тема / розділ тощо), здійснюється тематичне оцінювання. Результати тематичного оцінювання можуть бути використані для коригування освітнього процесу. І

ІV. ПІДСУМКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ

Метою підсумкового оцінювання є співвіднесення фактичних результатів навчання, яких досягли здобувачі освіти, з обов'язковими / очікуваними б результатами навчання, визначеними Державним стандартом / модельною навчальною програмою за певний період навчання. Підсумкове оцінювання здійснюють періодично. Кількість підсумкових робіт, час їхнього проведення вчитель / учителька може встановлювати самостійно. Підсумкові роботи можуть забезпечувати охоплення одного, декількох або всіх груп результатів, визначених у Державному стандарті, у межах вивченого впродовж певного періоду, і мають забезпечувати об'єктивність оцінювання. Підсумкове оцінювання за семестр здійснюють за групами результатів навчання, що передбачені Критеріями оцінювання за освітніми галузями (додаток 2), з урахуванням різних форм і видів навчальної діяльності. Для формування висновків щодо рівня досягнення обов'язкових результатів навчання за семестр учитель і учителька може запропонувати учнівству: 1) виконати комплексну підсумкову роботу, завдання якої дозволяють установити результати навчання за всіма групами результатів, визначеними в Критеріях оцінювання за освітніми галузями; 2) виконати окремі підсумкові роботи для кожної групи результатів, визначеної у Критеріях оцінювання за освітніми галузями. Відомості, отримані під час підсумкового семестрового оцінювання результатів навчання, застосовують для вироблення навчальних цілей на наступний період, визначення труднощів, що постали перед здобувачами освіти, та коригування освітнього процесу. У Свідоцтві досягнень виставляють семестрові оцінки за групами результатів. На підставі оцінок за групами результатів виставляють загальну оцінку за семестр з кожного навчального предмета / інтегрованого курсу навчального плану освітньої програми закладу освіти. Оцінка за семестр може бути скоригованою. Підсумкове оцінювання за рік не здійснюють. Річну оцінку виставляють на підставі загальних оцінок за I та II семестри або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним оцінок за I та II семестри. Для визначення річної оцінки потрібно враховувати динаміку особистих досягнень учня і учениці протягом року. Річне оцінювання також може бути скоригованим. Результати семестрового та річного оцінювання фіксують у класному журналі та Свідоцтві досягнень (далі - Свідоцтво). Результати ДПА — у класному журналі та додатку до Свідоцтва про здобуття базової середньої освіти. За умови використання власної шкали оцінювання заклад має визначити та описати в освітній програмі правила переведення загальної оцінки результатів навчання за рік у систему, визначену законодавством (12-бальну систему), для виставлення у Свідоцтво досягнень.

ПРИРОДНИЧА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Бал	ГАЛУЗЕВІ КРИТЕРІЇ		
	Група результатів 1. Проводить дослідження природи	Група результатів 2. Здійснює пошук та опрацьовує інформацію	Група результатів 3. Усвідомлює закономірності природи
1	Учень / учениця: виконує частину простих завдань /	Учень / учениця: сприймає і розпізнає інформацію,	Учень / учениця: намагається відповідати

	дослідницьких дій за наданим зразком з допомогою вчителя	отриману від учителя / інших осіб	на прості запитання
2	Учень /учениця: виконує прості завдання / дослідницькі дії за наданим зразком з допомогою вчителя	Учень /учениця: відтворює незначну частину інформації, отриманої від учителя / інших осіб або із запропонованих джерел	Учень/ учениця: намагається знаходити у почутому / прочитаному часткові відповіді на прості запитання; намагається виконувати прості завдання / навчальні дії за наданим зразком з допомогою вчител
3	Учень /учениця: виконує завдання / дослідницькі дії за наданим зразком з допомогою вчителя; долучається до роботи в групі під час виконання дослідницьких дій	Учень /учениця: відтворює частину інформації, отриманої від учителя / інших осіб або із запропонованих джерел	Учень /учениця: знаходить у почутому / прочитаному часткові відповіді на запитання; виконує окремі завдання / навчальні дії за наданим зразком з допомогою вчителя; долучається до роботи в групі; намагається висловлювати свої думки
4	Учень /учениця: виконує завдання / дослідницькі дії за зразком з допомогою вчителя; частково виконує обов'язки, розподілені в групі під час виконання дослідницьких дій / завдань; пояснює окремі дослідницькі дії	Учень /учениця: відтворює за зразком основну інформацію, отриману із запропонованих джерел; висловлює свої думки, використовуючи отриману інформацію	Учень /ученищ: розуміє окремі поняття / терміни / навчальні дії; виконує завдання / навчальні дії за зразком з допомогою вчителя; частково виконує обов'язки, розподілені в групі
5	Учень /ученищ: виконує дослідницькі дії за запропонованим алгоритмом, за потреби звертаючись по допомогу; розпізнає з допомогою вчителя проблеми, які можна розв'язати дослідницьким способом; виконує завдання в групі відповідно до визначених обов'язків під час виконання дослідницьких дій і завдань	Учень /ученищ: застосовує частково інформацію, отриману від учителя / інших осіб або із запропонованих джерел, для виконання навчальних завдань; знаходить у почутому / прочитаному відповіді на прості запитання	Учень /ученищ: намагається пояснити основні поняття / явища /навчальні дії; виконує завдання / навчальні дії за запропонованим алгоритмом з допомогою вчителя; виконує свою частку групової роботи
6	Учень / учениця: розуміє і пояснює дослідницькі дії; виконує репродуктивні види дослідницької	Учень / учениця: здійснює пошук інформації в запропонованих джерелах; застосовує інформацію,	Учень /ученищ: розуміє і пояснює основні поняття / явища / навчальні дії з допомогою вчителя,

	діяльності за запропонованим алгоритмом самостійно; розпізнає з допомогою вчителя проблеми, які можна розв'язати дослідницьким способом і висловлює припущення щодо їх розв'язання; виконує дослідницькі дії / спільне завдання в групі відповідно до визначених обов'язків	отриману від учителя / інших осіб або із запропонованих джерел для виконання навчальних завдань	наводить прості приклади; виконує завдання / навчальні дії за запропонованим алгоритмом самостійно; виконує спільне завдання в групі відповідно до визначених обов'язків
7	Учень / учениця: виконує репродуктивні й частково-пошукові види дослідницької діяльності за запропонованим алгоритмом або в співпраці; розпізнає проблемні ситуації з допомогою вчителя, розв'язує їх відомим способом; співпрацює в групі, виконуючи дослідницькі завдання	Учень / учениця: знаходить у запропонованих джерелах потрібну інформацію для виконання навчальних завдань і розв'язання проблемних ситуацій; відповідає на окремі запитання за опрацьованою інформацією, поданою в різний спосіб; перетворює один вид інформації в інший за зразком	Учень / учениця: відповідає на окремі запитання, наводить типові приклади й аргументи на підтвердження висловленої думки; виконує репродуктивні й частково-пошукові види навчальної діяльності за запропонованим алгоритмом самостійно або в групі; розпізнає проблемні ситуації з допомогою вчителя, висловлює припущення щодо їх розв'язання; налагоджує комунікацію, співпрацює в групі за погодженим планом, виконуючи навчальні завдання
8	Учень / учениця: виконує окремі пошукові, дослідницькі та / або творчі дії; розв'язує проблемні ситуації відомими способами під керівництвом вчителя; активно співпрацює з іншими, визначає свої завдання в груповій дослідницькій діяльності	Учень / учениця: аналізує інформацію, отриману з обраних джерел, зіставляє, порівнює та групує її за заданою ознакою; відповідає на запитання за опрацьованою інформацією, поданою в різний спосіб; перетворює інформацію одного виду в інший	Учень / учениця: розпізнає проблемні ситуації, розв'язує їх відомим способом з допомогою вчителя; відповідає на запитання, доповнює думку / відповіді однокласників; виконує окремі навчальні дії; активно співпрацює з іншими, виконуючи навчальні завдання, : визначає свої завдання в групі; залучає інших до співпраці в межах запропонованої теми
9	Учень / учениця: виконує	Учень / учениця: аналізує	Учень / учениця: розпізнає

	пошукові дослідницькі та творчі завдання; розв'язує проблемні ситуації відомими способами; пропонує нові способи розв'язання проблемних ситуацій під керівництвом учителя; активно співпрацює та допомагає іншим, виконуючи дослідницькі завдання	інформацію, отриману з різних джерел; добирає спосіб унаочнення інформації	проблемні ситуації з-поміж запропонованих, розв'язує їх відомими способами під керівництвом учителя; добирає доречні приклади та аргументи щодо висловленої думки; виконує пошукові завдання; активно співпрацює з іншими, генерує ідеї під час виконання завдання
10	Учень / учениця: ставить запитання, установлює логічні зв'язки між досліджуваними об'єктами, явищами, процесами; застосовує здобуті знання й практичні вміння в різних дослідницьких / проблемних ситуаціях; пропонує кілька способів розв'язання проблемної ситуації самостійно або в групі	Учень / учениця: виокремлює істотну й потрібну інформацію, отриману з різних джерел; оцінює інформацію за наданими критеріями під керівництвом учителя	Учень / учениця: розпізнає проблемні ситуації; ставить запитання, установлює логічні зв'язки між об'єктами, фактами, явищами; застосовує здобуті знання й практичні вміння в типових навчальних ситуаціях; здійснює різні види Діяльності, пропонує кілька способів розв'язання проблемної ситуації самостійно або в групі; долучається до розроблення критеріїв оцінювання власної діяльності, діяльності групи
11	Учень / учениця: застосовує здобуті знання й практичні вміння в нестандартних ситуаціях; аналізує власні навчальні дії самостійно або в групі; конструктивно взаємодіє в групі під час дослідницької діяльності: висловлює власну позицію, аргументує її, робить висновки	Учень / учениця: знаходить інформацію й аналізує її; узагальнює інформацію, отриману з різних джерел; оцінює інформацію за наданими критеріями	Учень / учениця: висловлює щодо проблемної ситуації власну позицію, аргументує її; оцінює різні аспекти проблеми; використовує наукові факти для формулювання власних суджень; застосовує здобуті знання й практичні вміння в нетипових ситуаціях; конструктивно взаємодіє в групі для розв'язання спільних навчальних завдань; здійснює різні види діяльності, аналізує власні навчальні дії і дії групи
12	Учень / учениця:	Учень / учениця: порівнює,	Учень / учениця:

	застосовує здобуті знання й практичні вміння, : усвідомлює ризики і прогнозує наслідки; аналізує й оцінює власні дослідницькі дії; ініціює, планує та організує співпрацю в групі для виконання дослідницьких / творчих завдань	зіставляє та оцінює інформацію, отриману з різних самостійно вибраних джерел; оцінює надійність джерел інформації	висловлює щодо проблемної ситуації власну позицію, аргументує її, робить висновки; установлює закономірності, підтверджує їх прикладами; застосовує здобуті знання й практичні вміння для розв'язання проблемних ситуацій, усвідомлює ризики й прогнозує наслідки; Учень /учениця: висловлює щодо проблемної ситуації власну позицію, аргументує її, робить висновки; установлює закономірності, підтверджує їх прикладами; застосовує здобуті знання й практичні вміння для розв'язання проблемних ситуацій, усвідомлює ризики й прогнозує наслідки;
--	---	---	---

Семестрове оцінювання передбачає оцінювання окремих груп загальних результатів (ГР1.,ГР2,ГР3) і загальну оцінку результатів навчання, які фіксуються у шкільній документації (журналі, свідоцтві). здійснюють з урахуванням різних видів навчальної діяльності, які мали місце протягом семестру, та динаміки особистих навчальних досягнень учня / учениці.

ГР1. Пізнання світу природи засобами наукового дослідження. Оцінка цієї групи результатів складається із оцінок, що формують в учнів навички виконувати дослідницькі дії: спостереження, експерименти, моделювання, вміння працювати з картами, фіксувати та аналізувати отримання даних, візуалізація результатів (графіків, таблиць), виконання дослідницьких проєктів, моделювання природних явищ або об'єктів, конструювання приладдя тощо.

ГР2. Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту. Для цієї групи результатів слугують оцінки за пошук, порівняння, зіставлення, узагальнення, оцінювання інформації, представлення її в різних формах, перетворення одного виду в інший, формування власних висновків на основі зібраних даних.

ГР3. Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, значення природничих наук і техніки в житті людини та відповідальна поведінка

На допомогу освітянинові, № 11, 2025

До нового 2025/2026 н.р.

для сталого розвитку суспільства. Оцінювання цієї групи результатів переважно ґрунтується на умінні учнів застосовувати науковий апарат природничих наук для пояснення природних і технічних явищ і об'єктів з погляду географії, за логічність пояснення. Виявити ці уміння учні можуть під час розв'язування задач, відповідей на запитання за змістом вивченого тощо.

ГР4. Розвивання наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту індивідуально й у співпраці. Оцінювання цієї групи результатів переважно ґрунтується на аналізуванні, поясненні та розв'язуванні навчальної життєвої ситуації, співпраці у групі (команді). Оцінювання результатів даної групи здійснюється у межах у межах трьох груп : ГР1., ГР2., ГР3.